Ми бачимо невмирущість і актуальність методики проведення різнопланових занять в природі, розроблених В.О. Сухомлинським.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 1.– К. : Радянська школа, 1976.

2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 2. – К.: Радянська школа, 1976.

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 3. – К. : Радянська школа, 1976.

Аннотация

Л.Г.Пылыпчук

Взгляды В.А.Сухомлинского на природу как средство всестороннего развития ребенка

В статье очерчены направления взглядов В.А.Сухомлинского на природу как один из ведущих средств общего развития ребенка, определен целесообразный содержательный материал из его трудов, который могут исследовать студенты при написании курсовых и дипломных работ а также использовать преподаватели методики преподавания природоведения в ВУЗе в процессе теоретической и практической подготовки будущих учителей начального звена образования.

Ключевые слова: *уроки мышления, уроки размышления, уроки любования природой; умственное, эстетическое, гигиеническое, экологическое воспитание; мозг ребенка – самая ценная, самая тонкая, чувствительная мыслящая материя, что есть в природе.*

Summary

L.H.Pylypchuk

V.O.Sukhomlyns'kyi's Views to the Nature as a Means of Comprehensive Development of a Child

The directions of V.O. Sukhomlyns'kyi's views to the nature as one of the leading means of general development of a child are outlined in the article, reasonable substantive material from his works, which can be studied by students when writing their course and diploma projects, and by teachers of methods of teaching of natural history in higher educational institutions in the process of theoretical and practical preparation of the future teachers of primary classes.

Key words: *lessons of thinking, lessons of speculation, lessons of nature admiring; intelectual, aesthetic, hygiene, ecological education; child's brains – is the most valuable, subtle, sensitive thinking substance existing in nature.*

Дата надходження статті: „31" серпня 2011 р.

УДК 37:94 (477)

Л.В.ПИРОЖЕНКО,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
(м.Київ)

Проблеми змісту освіти у спадщині В.О.Сухомлинського

У статті аналізуються погляди видатного українського педагога Василя Сухомлинського на проблему відбору, структурування та реалізації змісту загальної середньої освіти у теорії та практиці початкової і середньої школи у 60-70-х рр. XX століття.

Ключові слова: *загальна середня освіта, зміст навчання, навчальні плани, навчальні програми, підручники.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Докорінні зміни, які переживає сьогодні шкільна освіта в Україні, потребують відповіді на питання якою має бути структура сучасного змісту освіти, якими є методологічні основи її конструювання та розвитку, які предмети повинні вивчатись у школі та якими є критерії відбору матеріалу для кожного з них, який обсяг та порядок викладення змісту освіту у навчальних стандартах і програмах забезпечить його оптимальне засвоєння учнями тощо. Відповіді на ці питання тобто наукова розробка сучасного змісту освіти, підходів до його відбору, структурування та побудови можливі лише за умов вивчення генези теорії і практики розвитку освітнього змісту у минулому та його переосмислення з позицій сучасності.

Аналіз досліджень і публікацій... Історичний досвід розбудови та практичної реалізації змісту загальної середньої освіти завжди був у полі зору науковців. Питання відбору та дидактичного оформлення змісту освіти в історії дидактики відображено в дослідженнях А. Алексюка, Р.Вендровської, С.Гончаренка, В.Вихрущ, Т.Завгородньої, Б.Єсіпова, В.Краєвського, І.Лернера,

Ю.Мальованого, В.Помагайби, О.Савченко, М.Скаткіна, О.Сухомлинської та ін. Однак у сучасній історико-педагогічній літературі недостатньо відображено процес розвитку змісту загальної середньої освіти в середині 60-х – першій половині 70-х рр. ХХ ст., немає цілісного дослідження поглядів В.О.Сухомлинського на практику відбору, структурування та диференціації змісту навчання в історії української загальноосвітньої школи цього періоду. Тому саме цей аспект є предметом розгляду у нашій статті.

Формулювання цілей статті… Основне *завдання* дослідження ми вбачаємо у розгляді ідей Василя Сухомлинського щодо відбору, структурування та диференціації змісту навчання в загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу... Період середини 60-х – початку 70-х рр.. ХХ ст. характеризувався розбудовою змісту загальної середньої освіти на основі загальних принципів і провідних напрямів його розвитку, розроблених Центральною комісією з визначення змісту освіти (сформована постановою президій двох академій – АПН РСФСР та Академії наук СРСР від 14 грудня 1964 р. і складалась із центральної та предметних комісій). Період реформування змісту охоплював відносно значний відрізок часу від початку поетапного планомірного переходу середньої школи на нові навчальні плани та програми у 1966/67 н. р. і до завершення цього процесу у середині 70-х рр. У цей період робились спроби прогнозувати подальший процес розвитку змісту шкільної освіти з урахуванням динаміки науково-технічного та соціального розвитку країни, забезпечити зв'язок з дослідженнями теоретичної та практичної педагогіки і психології. В освітній практиці реалізувались програми експериментальної перевірки змісту та методів розвивального навчання, виявлялись і апробувались різноманітні шляхи підвищення ефективності навчання.

У процесі реформування змісту загальної середньої освіти, впровадження у шкільну практику нових начальних планів, навчально-методичного забезпечення стали очевидними прогалини у педагогічній теорії, відсутність чітких критеріїв відбору навчального матеріалу до навчальних програм та підручників. На думку відомого радянського дидакта 70-х рр.. ХХ ст.. М. Шахмаєва, „лише експертним шляхом відібрати зміст освіти неможливо. У всякому разі, результати реформи 1964 – 1966 рр. засвідчили, що зміст освіти, побудований перш за усе на основі думок відомих учених, виявився для загального навчання малодоступний" [1, с.21-22]. В громадській та педагогічній думці відбулися якісні зміни в баченні цілей освіти та завдань і перспектив загальноосвітньої школи. Поступово на зміну „зунівської" (знання, вміння, навички) моделі приходить особистісно-діяльнісна модель. За цієї моделі учень – повноцінний партнер учителя та інших учнів, а зміст освіти – засіб організації навчального діалогу. Це був глобальний процес заміни рецептивно-відображального підходу на конструктивно-діяльнісний. На думку О. Сухомлинської, „реформування змісту освіти в цей період було найбільш серйозним, продуманим і виваженим кроком порівняно з іншими етапами розвитку змісту середньої освіти, особливо щодо поєднання репродуктивної та розвивальних функцій освіти " [2, с.42].

У цей період у вітчизняній педагогічній думці з'явилося ряд публікацій, присвячених окремим питанням структури змісту освіти в цілому: переліку навчальних предметів, їх взаємозв'язку, послідовності вивчення, характеру взаємозв'язків між навчальними предметами, структурі окремих навчальних предметів. Численні наукові дослідження (І. Звєрєва, Н. Антонова, В. Краєвского, П. Кулагіна, П. Новикова, В. Онищука, М. Скаткіна, О. Янцова та ін.), опубліковані в 70-х рр. ХХ ст.., були присвячені теорії навчального предмету, підходам до побудови навчальних планів та програм, структуруванню навчального матеріалу [3; 4; 5].

На початку 1970-х рр. побачили світ ґрунтовні роботи відомих психологів В. Давидова, Л. Занкова, Д. Ельконіна, Г. Костюка, В. Репкіна, О. Скрипченка та очолюваних ними колективів, присвячені деяким аспектам теоретичного обґрунтування відбору й структурування змісту початкової освіти [6;7;8]. Так, В. Давидов у праці „Особенности реализации содержательного обобщения в обучении " у рамках розробленої ним теорії навчальної діяльності опирався на поняття змістових узагальнень, виділених ним щодо структури мислення. Зміст освіти, за В. Давидовим, повинен спрямовуватись на розвиток науково-теоретичного мислення, а побудова навчальних предметів повинна здійснюватися у відповідності зі способом наукового викладу матеріалу [7]. Л. Занков висунув положення про триєдність освітнього процесу, що включає в себе навчання, виховання й розвиток. Тільки враховуючи усі складові освіти, твердив учений, можна сформувати її оптимальний зміст [8].

Значна кількість досліджень з проблеми теоретичного обґрунтування змісту освіти та його структури у 70-х рр.. не в останню чергу була зумовлена тим фактом, що був накопичений і піддавався протягом попереднього десятиліття аналізу та систематизації величезний практичний досвід відбору змісту освіти. Величезний внесок як у становлення теорії змісту загальної середньої освіти так і практику його реалізації зробив В.О.Сухомлинський, розквіт таланту якого припав на

цей період. Видатний український педагог активно виступив проти авторитарно-догматичного змісту виховання, схоластичного, відірваного від життя змісту освіти, відтворюючого навчання, вніс значний вклад в розвиток теорії та практики виховуючого навчання, яке, на його думку можливе лише за умови активізації духовних сил дитини, пробудження в неї почуття гордості та особистого достоїнства. На досягнення цієї мети повинна бути спрямована діяльність учителя, зміст і організація всього процесу навчання. Не маючи змоги впливати на формування змісту освіти на державному рівні, Василь Олександрович розробив ряд заходів, спрямованих на його вдосконалення в рамках очолюваного ним навчального закладу.

Василь Олександрович Сухомлинський був переконаний, що зміст шкільної освіти потрібно добирати так, щоб кожен учень уже в період дитинства, отроцтва і ранньої юності міг усвідомити об'єктивні закономірності розвитку природи і людського суспільства. Знання мають ставати особистими переконаннями, а інтелектуальний розвиток повинен підпорядковуватися розвитку моральному, постійно зміцнюючи і поглиблюючи його. Призначення школи і відбір змісту педагог розглядав взаємопов'язано, застерігаючи від вузько раціонального підходу. „Зміст освіти треба розглядати не тільки з погляду практичного застосування знань у праці, – писав він. – Розумове виховання потрібне людині не тільки для того, щоб вона застосовувала знання у праці, а й для повноти духовного життя, для того, щоб уміти цінувати багатства культури і мистецтва. Людині треба дати щастя насолоджуватися культурними й естетичними цінностями" [9, с.208].

Дитина у Василя Олександровича – це самодіяльна, незалежна особистість, котра висловлює в різноманітній діяльності свою особисту людську сутність [10, с.55]. Кожна дитина має індивідуальний талант і тому не може бути єдиної для всіх „усередненої освіти". Збагачення знаннями має відбуватись з урахуванням інтересів, можливостей кожного учня. Кожна дитина, має право на вибір оптимального обсягу знань, необхідного і достатнього для розвитку закладеного в нею природою. Адже здібності людини, згідно з сучасними дослідженнями на 40 – 70 % визначаються генетично, а на 60 – 30 % - умовами її розвитку. І щоб повноцінно використати 60 % можливостей педагогічного впливу потрібно витрачати зусилля цілеспрямовано, розвиваючи і поглиблюючи закладене природою, допомагаючи дитині відчути і оцінити свій потенціал.

У часи, коли офіційна педагогіка підкреслювала головну функцію школи як закладу, що готує дітей до життя і певних професій, В.Сухомлинський, розкриваючи у своїх працях вічні загальнолюдські цінності, стверджував, що особистість має бути глибше і ширше своєї професії, її основне призначення творити нове. І хоча Павлиська школа розвивалась у 60-70 рр. XX ст. як трудова політехнічна, Василь Олександрович вважав, що загальноосвітня школа не може ставити за мету дати учням професійну підготовку. „Учень, який закінчив середню школу, – підкреслював педагог, – повинен лише орієнтуватися в головних галузях виробництва і мати вміння та навички, які полегшують свідомий вибір спеціальності" [9, с.318].

Василь Олександрович надавав надзвичайно великого значення змісту знань, як важливому інструменту розумового виховання учнів. Аналізуючи навчальні плани, педагог наголошував, що в них відсутні основи таких наук як геологія, мінералогія, біохімія, космогонія, психологія, стилістика, етнографія, що робить немислимим повноцінне розумове виховання. Василь Олександрович вважав, що практичне завдання школи – добитися того, щоб у розумовому розвитку учнів належне місце посіли основи наук про природу і працю, про людський організм і мислення, про суспільство і духовне життя людей, про мистецтво. Незважаючи на те, що геологія, мінералогія, біохімія, космологія, психологія, стилістика, етнографія не входять до навчального плану, без ознайомлення з основами цих наук, на думку педагога, немисліме повноцінне розумове виховання [9, с.225].

Одним із перших у вітчизняній педагогічній науці Василь Олександрович (поряд із І.Лернером та М.Скаткіним) висунув ідею взаємопов'язаності та взаємообумовленості змісту та процесу навчання. Педагог був переконаний, що зміст освіти може бути реалізований тільки тоді, коли вчитель створює умови для активної діяльності учнів, яка включала б у себе не лише ілюстрацію до знань, а й служила б джерелом нових істин, відкриттів, закономірностей. Готуючись до викладання в середніх та старших класах вчителі повинні знайти можливості для такої праці, в якій усі поняття навчального предмета розкривались би в конкретних відношеннях і продумати план *„отримання знань в дії"*. Зміст шкільних дисциплін не може бути повноцінно засвоєним без насиченої думкою праці, без практичних вмінь та навичок без яких неможливий розумовий розвиток дитини [11, с.472].

В. Сухомлинський одним із перших звернувся до проблеми відповідності методів навчання змісту і меті уроку. Педагога хвилювала надзвичайна регламентація дій учителя, переважне використання нам комбінованого типу уроку та обмеженого арсеналу методів, що приводило до зниження інтенсивності навчального процесу. „Не можна вважати нормальним, – писав педагог, таке становище, коли кожний урок, незалежно від його змісту, будується за шаблонною схемою:

опитування – розповідь вчителя – закріплення – домашні завдання". Неодмінне чергування цих етапів на кожному уроці, наголошував Василь Олександрович, не є обов'язковим. Використання різноманітних типів уроків та вміння використовувати можливості того чи іншого методу навчання в залежності від змісту – одне з центральних питань не лише педагогічної теорії, а й практики навчально-виховного процесу. „Не лише зміст знань, які здобуваються на уроках, а й сам характер розумової діяльності учнів у процесі навчання повинні відповідати завданням підготовки до трудового життя. Забезпечення цього – дуже важливе питання педагогічної теорії та практики, яке вимагає уважного й глибокого дослідження" [12, с.9].

Необхідність строго дотримуватись навчальних планів та програм, користуватись єдиними, заідеологізованими підручниками – всі ці реалії 60-х рр. змушували Василя Олександровича вдаватись до пошуків нових форм, методів навчання, що могли б нівелювати недоліки навчально-методичного забезпечення та його змістового наповнення, створити умови для повноцінного розвивального навчання та виховання учнів.

У цей період криза середньовічної знанієвої моделі загальної освіти стала очевидною для будь-якого мислячого педагога. Скільки не відкривай перед учнем нескінченні скарбниці з інтелектуальними надбаннями і скільки не вимірюй мінімуми необхідних знань, що їх вони повинні засвоїти – реальна освіченість від цього не збільшується. Завдання освіти полягає не у визначенні необхідного для засвоєння учнями мінімуму знань, а в створенні оптимальних умов для освітнього діалогу особистості з різними галузями культури. А якість освіти має визначатись не максимальним засвоєнням формалізованого змісту освіти, а тим, наскільки учень зумів активізувати й розвинути свої освітні потреби й здібності в різних сферах життя соціуму.

Василь Олександрович дійшов висновку: чим складніший і об'ємніший інформаційний простір освіти, тим більш диференційованою (менш загальною) має бути загальноосвітня підготовка учнів. „Будь-яка програма з будь-якого предмету – це певний рівень, коло знань, але не жива дитина. До цього рівня, до цього кола знань усі діти йдуть по різному" [11, с.467].

Одним з основних недоліків існуючого змісту освіти педагог вважав хибне визначення понять „знання", „знати". Знати, означає не лише вміти відповідати на поставлене запитання, відтворити прочитане чи почуте, як часто трапляється в практиці сучасної школи. Знати, пише педагог – це, перш за все уміти застосовувати знання. „Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтерес.Активність, життєвість знань – це вирішальна умова того, щоб вони повсякчас розвивались, поглиблювались" [11, с.452]. „Знання – і мета, і засіб" такий заголовок однієї з частин праці Василя Олександровича „Сто порад учителеві", написаної у 1965 – 1967 рр. Передача учням знань, навчання – мета школи. Та по мірі того як учень накопичує, розвиває знання, чим більшими знаннями він володіє, тим легше йому вчитись. Знання поступово перетворюються на засіб навчання [11, с.452].

Василь Олександрович вважав, що процес оволодіння знаннями про органічний світ невіддільний від застосування цих знань – це необхідна умова формування наукового світогляду. Поєднання процесу отримання знань і їх практичного застосування в реальній, здавалося б зовсім не навчальній ситуації, надає дітям впевненості в тому, що знання, які пов'язані з біологією (географією, історією і т.д.) мають величезне значення для підвищення продуктивності праці, реальну матеріальну основу, можуть контролюватись.

Досліджуючи життя садів, лісів, степів, спостерігаючи за життям в ставках, річках та озерах кожна дитина починає думати, розрізняти причини та передбачати наслідки явищ. Вона починає розуміти найбільш поширені в природі зв'язки, аналізувати та узагальнювати, розвивати абстрактне мислення, висувати гіпотези та перевіряти їх на практиці. Тому, вважав педагог, чим частіше мислення дитини встановлює зв'язки з конкретними явищами, тим більше явищ воно може осмислити, тим кращою буде її увага та спостережливість.

Василь Олександрович не лише закликав педагогів сприяти перетворенню знань учнів з нерухомого, мертвого багажу в засіб повноцінного інтелектуального, морального, емоційного та естетичного розвитку, а й давав практичні поради практикуючим вчителям, використовуючи досвід Павлиської школи. Важливим засобом впливу, яким на думку В. Сухомлинського повинен володіти кожен учитель є *слово*. Василь Олександрович, на відміну від пануючого в педагогіці 60-х рр. негативного ставлення до словесних методів навчання, що певною мірою було реакцією на абсолютизацію цих методів у попередній період [12, с.8] вважав слово одним з найголовніших інструментів творчості вчителя. Виняткового значення надавав В.Сухомлинський і мовній підготовці. „Беручи до уваги, що мовна культура в нашому суспільстві дедалі тісніше пов'язується з культурою праці, із загальною культурою людини ми надаємо великого значення оволодінню практичною стилістикою літературної мови і виробленню індивідуального стилю" [9, с.231].

В умовах строгої регламентації навчального процесу підручники виступали не лише як засіб навчання, а й в ролі об'єкта вивчення школярами, в якості основного джерела для побудови

проекту уроку. Частіше всього за втіленою в підручнику методичною системою створювались і методичні посібники для вчителів. Підручники були єдиними для всіх окраїн Радянського Союзу, не враховували ні національні, ні регіональні особливості, ні різний рівень підготовки та умови роботи вчителів. Часто навчальні посібники були переобтяжені матеріалом, заідеологізовані, не містили розвивальних завдань. Аналіз шкільних підручників з історії, проведений у 1965 р., засвідчив, що з 2600 завдань 92,5 % потребували лише відтворення знань і лише 7,5% містили елементи проблемності, сприяли розвитку самостійного мислення [13, с.47].

На противагу існуючій практиці навчання, В.О.Сухомлинський, не раз підкреслюючи величезну роль книги для формування гармонійно розвиненої особистості, в своїх порадах вчителю не дає жодної рекомендації щодо використання підручника. Підручник мається на увазі коли мова йде про „заучування, зазубрювання правила, закону". Знання, на думку педагога, можуть прийти до дитини лише через постановку запитання, усвідомлення прогалин в знаннях та практичну діяльність, що якраз і є їх оволодінням. Самостійно здобуті і осмислені знання не потребують заучування, вони запам'ятовуються автоматично.

Говорячи про великий обсяг матеріалу в підручнику з історії, Василь Олександрович радить вчителям вчити дітей *віддалятись* від матеріалу – не помічати деталей і придивлятись до головного, не читаючи всього підряд. Вміння відхилятись від другорядного і зосереджувати увагу на головному – одна з основ формування світогляду [11, с.468]. На уроках з гуманітарних дисциплін (зокрема історії) осмислення – це пошук причинно-наслідкових, смислових зв'язків у новому матеріалі. Саме для осмислення нового матеріалу, для повторення раніше вивченого матеріалу „*без читання всього підряд*" і потрібен, на думку В.О.Сухомлинського підручник. „Таке повторення найефективніше, бо по самій суті своїй воно – думання" [11, с.462].

Василь Олександрович не уявляв собі повноцінного оволодіння змістом освіти дітьми, які не читають науково-популярну літературу. „Не може бути й мови про непохитний інтерес до знань, якщо учень не виходить за межі підручника" [11, с.473], – писав педагог. Наука розвивається настільки швидко, що навіть часті зміни навчальних планів, програм та підручників не забезпечать учням належних вимогам часу знань. І тут, на думку Василя Олександровича, все залежить від того, наскільки зможе вчитель пробудити в учнів інтерес до читання наукової літератури, до самостійного пошуку інформації. При цьому бажано, щоб учні не лише поглиблювали знання вже вивчених розділів, а й читали додаткову літературу з незнайомих їм тем, навіть якщо вона містить незрозумілу інформацію. Чим більше в учнів запитань, тим вищим буде інтерес до знань на уроці, в процесі вивчення нового матеріалу.

Важливу роль в розвитку інтересу до знань Василь Олександрович відводив різноманітним науково-предметним гурткам, в яких учні під керівництвом досвідченого, знаючого, захопленого своєю роботою вчителя розглядають питання, що виходять за межі навчальної програми. Завдання школи та вчителів предметників В.О.Сухомлинський вбачав у тому, щоб окрім ґрунтовних знань з усіх навчальних предметів розвивати в учнів особливий інтерес до одного чи кількох предметів, вчити учнів самостійно оволодівати позапрограмним матеріалом з галузей знань, що їх цікавлять. В Павлиській школі учні, які мали стійкий інтерес до якогось предмету, комплектували домашню бібліотеку з книжок відповідної галузі знань [9, с.244]. З метою оновлення та збагачення змісту шкільного навчання В.О.Сухомлинський створив п'ятитомний рукописний посібник „Хрестоматію з етики для читання учням Павлиської середньої школи", у якій вміщено художні твори-мініатюри – казки, легенди, притчі, новели, нариси, оповідання для дошкільнят та учнів різних класів середньої школи. Зміст художніх творів-мініатюр Василя Олександровича і сьогодні широко використовується у навчальному процесі загальноосвітніх шкіл, у змісті підручників з читання, української літератури, етики.

Висновки і перспективи подальших розвідок... Таким чином, здійснений аналіз дає змогу стверджувати, що В.Сухомлинський не просто проаналізував існуючі в теорії і практиці розбудови змісту загальної середньої освіти проблеми, але й запропонував конкретні шляхи їх розв'язання. Перспективою для подальших наукових розвідок вважаємо розробку підходів до відбору та структурування змісту освіти з урахуванням ідей українського педагога, які б відповідали потребам сучасного суспільства і враховували б інтереси дитини та її розвитку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шахмаев Н. М. Общественная необходимость и педагогическая целесообразность дифференцированного обучения в средней школе / Н. М. Шахмаев. – М. : Педагогика, 1970. – 122 с.

2. Сухомлинська О. В. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2004. – № 3.

3. Методологічні проблеми розвитку педагогічної науки / під ред. П. Р. Атутова, М. Н. Скаткина, Я. С. Турбовского. – М. : Педагогіка, 1985. – 240 с.

4. Онищук В. О. Деякі проблеми навчання старшокласників / В. О. Онищук // Радянська школа. – 1975. – № 7.

5. Янцов А. О некоторых вопросах построения учебных предметов / А. Янцов // Советская педагогика. – 1965. – № 5.

6. Давыдов В. В. Виды обобщений в обучении: Психологические проблемы построения учебных предметов / В. В. Давыдов. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 480 с.

7. Давыдов В. В. Особенности реализации содержательного обобщения в обучении / В. В. Давыдов // Хрестоматия по психологии : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов] / под ред. А. В. Петровского. – М. : Образование, 1987. – С. 401–408.

8. Занков Л. В. Дидактика и жизнь / Л. В. Занков. – М. : Образование, 1968. – 175 с.

9. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский // Изб. произв. : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1980. – Т. 4.

10. Сухомлинська О. В. Ідея свободи у вихованні в європейській педагогіці і спадщині В. Сухомлинського / О. В. Сухомлинська // Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю від дня народження видатн. укр. педагога. – К., 1993. – С. 50–57.

11. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю / В. А. Сухомлинский // Изб. произв. : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1980. – Т. 2. – С. 447–701.

12. Сухомлинський В. О. Відповідність методів навчання змісту і меті уроку / В. О. Сухомлинський // Радянська школа. – 1959. – № 11. – С. 9–12.

13. Занков Л. В. Дидактика и жизнь / Л. В. Занков. – М. : Просвещение, 1968. – 147 с.

Аннотация

Л.В.Пироженко

Проблемы содержания образования в наследии В.А.Сухомлинского

В статье анализируются взгляды известного украинского педагога Василия Александровича Сухомлинского на проблему отбора, структуирования и реализации содержания среднего образования в теории и практике начальной и средней школы в 60-70-х гг. XX столетия.

Ключевые слова: *общее среднее образование, содержание обучения, научные планы, научные программы, учебники.*

Summary

L.V.Pyrozhenko

The Problems of Content of Education in V.O.Sukhomlyns'kyi's Heritage

The views of the famous Ukrainian pedagogue Vasyl' Oleksandrovych Sukhomlyns'kyi to the problem of selection, structuring and realization of content of secondary education in theory and practice of primary and secondary school in 1960 – 1970 are analysed in the article.

Key words: *general secondary education, content of education, scientific plans, textbooks.*

Дата надходження статті: „2" вересня 2011 р.

УДК 373.3:929–051В.Сухомлинський(477)(045)

О.Т.ПИСАРЧУК,
асистент
(м.Тернопіль)

Формування освітньо-розвивального середовища початкової школи в педагогічному досвіді В.Сухомлинського

Конкретизовано поняття та виділено основні компоненти освітньо-розвивального середовища початкової школи В. Сухомлинського, узагальнено основні механізми його створення; досліджено чинники, умови та особливості організації освітньо-розвивального середовища початкової школи у педагогічному досвіді В. Сухомлинського; обгрунтовано можливості трансформації ідей В. Сухомлинського щодо формування освітньо-розвивального середовища в сучасну систему початкової освіти.

Ключові слова: *освітньо-розвивальне середовище, початкова школа, педагогічна спадщина В.Сухомлинського, компоненти освітньо-розвивального середовища.*

Постановка проблеми в загальному вигляді… Результативне вирішення оновлених освітніх завдань, визначених у Державній національній програмі „Освіта" („Україна XXI століття"), Державній програмі „Вчитель", залежить від якості професійної підготовки педагога, зокрема вчителя початкової школи. Підготовка нової генерації вчителів спрямована на усвідомлення необхідності створення позитивного навчального середовища шляхом активізації інтелектуальних і почуттєво-емоційних ресурсів кожного учня. Реалізація такого підходу в початковій ланці освіти закладає основи демократизації сучасної школи, сприяє утвердженню діалогічного підходу до навчального спілкування, уможливлює організацію ефективної педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Тому виникає необхідність застосування у професійній освіті відповідним чином організованого освітньо-розвивального середовища.